

Esence, zákony a věda mezi Descartem a Leibnizem

J. Palkoska, ZS 2018

handout 6, 8. 11. 2018

I

„[N]ikdy nebudeme zdůvodnění přírodních věcí odvozovat ze záměru [*à fine*], který si Bůh #nebo příroda# stanovil při jejich vytvoření. Nesmíme totiž být tak zpupní, že bychom si osobovali účast na Jeho úradcích [*consiliorum*]. Nýbrž budeme Jej považovat za účinnou příčinu [*causam efficientem*] všech věcí a uvidíme, co nám přirozené světlo, jež do nás vložil, ukáže jako to, co je třeba z těch Jeho atributů, které nám umožnil v nemalé míře poznat, vyvodit ohledně těch Jeho účinků, které jsou zjevné našim smyslům.“ (Descartes, *Principy I*, 28)

II

„[O]becnou příčinou [*causa generalis*] všech pohybů, jež jsou ve světě, ... není nic jiného než samotný Bůh, který na počátku stvořil matérii zároveň [*simul*] s pohybem i klidem a pouze svým řádným spolupůsobením [*concursum ordinarium*] v ní celé zachovává [*in eâ totâ conservat*] právě tolik pohybu i klidu, kolik do ní tehdy vložil. ... Chápeme též, že v Bohu je nejen ta dokonalost, že je sám v sobě neměnný, ale též že koná tak trvalým a neměnným způsobem, jak jen možno Z toho plyne, že je nadmíru rozumné mít za to, že jestliže Bůh částem matérie udělil různé pohyby, když je prvně stvořil, a celou tuto matérii nyní zachovává [*conservet*] zcela stejným způsobem a #s týmiž zákony, které částem matérie určil při jejich stvoření, pak v ní též vždy zachovává stejné množství pohybu.“ (Descartes, *Principy II*, 36)

III

[A] Stvořené věci samy o sobě nemohou činit vůbec nic; vše činí Bůh za přítomnosti stvořených věcí. /„okasionalismus“/

[B1] Veškerá činnost ve stvořeném světě zahrnuje činnost Boha: Bůh udržuje stvořené věci v bytí a při produkování účinků ve stvořeném světě spolupůsobí se stvořenými věcmi. /„konkurentismus I“/

[C] Bůh stvořené věci pouze udržuje v bytí; vše ostatní činí stvořené věci za přítomnosti Boha. /„konservacionismus“/

IV

„Pouze zopakuji svoji otázku, zda by se matérie, kdyby byla zcela ponechána sama sobě [*sibi liberè permissa*], tj. nepůsobily by na ni žádné podněty [*impulsum*] odjinud, pohybovala nebo by byla v klidu.“ (T. More, *Dopis Descartovi*, AT V, 381 [červenec 1649])

„Považuji za zřejmé [*considero planè*], že ,kdyby byla matérie zcela ponechána sama sobě, tj. nepůsobily by na ni žádné podněty,‘ byla by v klidu. Je však podněcována [*impellitur*] Bohem, jenž v ní uchovává [*conseruante*] tolik pohybu čili přesunů

[*translationis*], kolik do ní vložil na počátku [*ab initio*]. ... Když jsem řekl, že v matérii zůstává vždy stejné množství [*tantumdem*] pohybu, měl jsem na mysli sílu podněcující její části [*intellexi de vi eius partes impellente*], která se uplatňuje [*se applicat*] jednou na tyto a podruhé na jiné části matérie“ (Descartes, *Dopis Morovi*, AT V, 404-405 [srpen 1649])

V

„A z téže neměnnosti Boha <a z toho, že koná vždy stejně,> lze poznat určitá přírodní pravidla či zákony, které jsou druhotnými a jednotlivými příčinami různých pohybů, jež pozorujeme v jednotlivých tělesech. První z nich zní, že každá věc, nakolik je jednoduchá a nerozdělená, zůstává, nakolik je v sobě, vždy v tomtéž stavu a nikdy se nezmění jinak než na základě #vnější příčiny <#střetu [*rencontre*] s něčím jiným>. ... Takže ... jestliže je něco v klidu, ... nikdy se to nezačne pohybovat jinak než na základě nějaké příčiny, která to podnítlí. ... Lze z toho také uzavřít, že to, co se pohybuje, se bude stále pohybovat, nakolik je to v sobě.“ (Descartes, *Principy II*, 37)

VI

„Druhý přírodní zákon zní takto: Každá část matérie nahlížená sama o sobě vždy směřuje k tomu, aby pokračovala v pohybu nikoli po nějaké křivce, nýbrž pouze přímo. ... Toto pravidlo má stejnou příčinu jako pravidlo předešlé, totiž neměnnost a jednoduchost činnosti, jíž Bůh uchovává pohyb v matérii. Bůh totiž vždy zachovává precizně pouze ten pohyb, jaký je v tom časovém okamžiku, v němž je pohyb zachováván, aniž by jakkoli zohledňoval, jaký snad daný pohyb byl byt' jen o málo dříve. A přestože se žádný pohyb neděje v jediném okamžiku, je očividné, že vše, co se pohybuje, je v jednotlivých okamžicích, které lze v jeho pohybu vyznačit, determinováno ke svému pohybu ... po přímce [*secundum lineam rectam*], a nikdy po nějaké křivce.“ (Descartes, *Principy II*, 39)

VII

Descartes:

„*Substanci* nemůžeme chápat nic jiného než věc existující tak, že k existování nepotřebuje žádnou jinou věc.“ (*Principy I*, 51)

Spinoza:

„*Substanci* rozumím to, co je v sobě [*in se est*] a pojímá se skrze sebe [*per se concipitur*], tj. to, čeho pojem nepotřebuje pojem jiné věci, z něhož by musel být utvořen.“ (Spinoza, 1D3)

„*Modem* rozumím stavy substance, neboli to, co je v jiném [*in alio est*], skrze něž se též pojímá.“ (Spinoza, 1D5)

VIII

„Vše, co je, je buď v sobě, nebo v jiném [*vel in se, vel in alio*].“ (Spinoza, 1a1)

inherenční čtení:

„*x* je v *y*“ znamená, že *x* inheruje v *y*-u jako ontologický korelát predikátu v ontologickém korelátu subjektu

kausální čtení:

„*x* je v *y*“ znamená, že *y* je účinná příčina *x*-u

IX

inherenční čtení:

„Substancí totiž rozumím to, co se pojímá skrze sebe a je v sobě, tj. čeho pojem nezahrnuje pojem jiné věci, a modifikací neboli akcidentem chápu to, co je v jiném a pojímá se skrze to, v čem je. Na základě toho ... zjevně platí, že substance je co do přirozenosti dřívější vůči svým akcidentům. Neboť akcidenty nemohou bez substance existovat ani být pojímány [*nec existere nec concipi possunt*].“ (Spinoza, *Dopis 4*)

„Mody však (podle 1D5) nemohou bez substance být ani být pojímány [*sine substantia nec esse nec concipi possunt*].“ (Spinoza, 1p15d)

kausální čtení:

„Jestliže je věc v sobě, neboli – jak se obvykle říká – je li příčinou sebe samé, pak bude muset být chápána pouze skrze svou esenci; jestliže však věc není v sobě, nýbrž k tomu, aby existovala, vyžaduje příčinu, pak musí být chápána skrze svou blízkou příčinu.“ (Spinoza, *Pojednání o nápravě chápavosti*, §92)

X

[D1] „Na myšlení a rozlehlost [a] lze nahlížet jako na [*spectari possunt ut*] to, [b] co utváří přirozenosti [*constituentes naturas*] chápající substance a tělesné substance “ (Descartes, *Principy I*, 63)

[S1] „Atributem rozumím to, [a] co chápavost vnímá [*percipit*] u substance jako to, [b] co utváří její esenci [*tanquam ejusdem essentiam constituens*]. “ (Spinoza, 1D4)

[D2] „[K]aždá substance [c] má jednu hlavní vlastnost [*præcipua proprietas*]. Ta [b] utváří [*constituit*] její přirozenost a esenci a [d] vztahují se k ní [*ad quam referentur*] všechny ostatní vlastnosti.“ (Descartes, *Principy I*, 48)

[S2] „Jednotlivé myšlenky, čili ta a ta myšlenka, jsou mody, které určitým a vymezeným způsobem vyjadřují přirozenost Boha (podle 1p25c). Bohu tudíž náleží (podle 1d5) atribut, [d] jehož pojem zahrnují všechny jednotlivé myšlenky, pomocí něž jsou též

pojímány. Myšlení je tedy [**non-c**] jedním z nekonečných Božích atributů“ (Spinoza, 2p1d)

XI

Spinoza proti Descartovi:

(1) Esence jedné a téže substance *může* být utvářena více než jedním atributem.

(2) Žádné navzájem numericky různé substance nemohou sdílet jakýkoli atribut.

ad (1): „Rozhodně ... není absurdní připisovat jedné substanci více atributů; dokonce není v přirozenosti nic jasnějšího, než že každé jsoucno musí být pojímáno pod nějakým atributem, a čím více má reality či bytí, tím více má atributů“ (1p10s)

ad (2): „V přírodě nemohou být dvě nebo více substancí s toutéž přirozeností neboli atributem.“ (1p5)